

Praca dzieci w krajach Ameryki Południowej i w Europie – Peru, Polska

1. Wprowadzenie

Problematyka pracy wykonywanej przez dzieci występuje na każdym kontynencie. Mamy z nią do czynienia nie tylko w Ameryce Południowej czy w Europie, ale jest ona powszechna również na kontynencie Afrykańskim oraz w Azji. W mojej pracy rozważania nad problematyką dzieci ograniczą się do dwóch różnych obszarów terytorialnych oraz kulturowych, to znaczy do Ameryki Południowej i Europy. Zjawisko pracy wykonywanej przez dzieci zostanie przedstawione na przykładzie takich państw jak Peru i Polska. Jak mogłoby się wydawać, problem ten współcześnie nie dotyczy wyłącznie krajów tzw. trzeciego świata, ale występuje także w krajach rozwiniętych czy państwach rozwijających się. Moją pracę rozpocznę od zdefiniowania pojęcia „dziecka”, a następnie przejdę do omówienia międzynarodowych oraz krajowych regulacji prawnych, które dotyczą zatrudnienia dzieci. W ostatniej części zostaną sformułowane uwagi końcowe i spostrzeżenia, których celem będzie zobrazowanie podobieństw oraz różnic występujących w krajach europejskich i latynoamerykańskich na przykładzie Peru i Polski.

2. Definicja „dziecka” w aktach prawa międzynarodowego i krajowego

Pojęcie dziecka zostało sformułowane w postanowieniach Konwencji o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. Konwencja ta przyjęta została przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych i ma charakter uniwersalny, powszechny. Oznacza to, że każde państwo na świecie może być stroną tej konwencji i nie występują w niej żadne ograniczenia terytorialne¹. Dodatkowo można stwierdzić, że konwencja ta ma charakter otwarty, gdyż przy przystąpieniu do niej nie jest wymagana zgoda innych państw². Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że zgodnie z artykułem 1 Konwencji o prawach dziecka: „dziecko oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że

¹ A. E. Chmielowiec, *Pojęcie i źródła prawa międzynarodowego*, <http://www.nowapolitologia.pl/politologia/stosunki-miedzynarodowe/pojecie-i-zrodla-prawa-miedzynarodowego> (dostęp: 2.11.2014 r.).

² R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2001, s. 80.

zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność”³. Definicja ta wprowadza kryterium wieku, na podstawie którego można bezpośrednio stwierdzić, czy daną osobę należy uważać za dziecko, czy już nie. Ponadto w pierwszym zdaniu tego artykułu zwrócono uwagę, że dziecko to „istota ludzka”. Oznacza to, że żadnego dziecka nie można traktować przedmiotowo. W tym przypadku uważam, że zastosowany zwrot nakazuje w odniesieniu do dzieci respektować wszelkie te prawa oraz wolności, które niezbywalnie przysługują każdemu człowiekowi od momentu jego urodzenia. W szczególności mam tutaj na myśli prawa człowieka, które to Bogusław Banaszak określa jako: „prawa naturalne, wrodzone, niezbywalne [...], nienaruszalne i zawsze i wszędzie ważne”⁴. Również Jacek Błeszyński i Anita Rodkiewicz-Ryżek zwracają uwagę na to, że „termin «prawa dziecka», podobnie jak «prawa człowieka», bywa powszechnie używany i posiada zróżnicowany kontekst znaczeniowy. W takim ujęciu prawa dziecka są jednym z typów praw człowieka, gdzie dziecko jest pełnym podmiotem tych praw”⁵. W odniesieniu do treści Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r. J. Błeszyński oraz A. Rodkiewicz-Ryżek przedstawiają stanowisko, że zawiera się w jej postanowieniach przesłanie kierowane do każdego człowieka, w tym również do dzieci⁶. Dlatego też uważam, że szczególnie ważna jest prawidłowa interpretacja oraz właściwe stosowanie wszelkich aktów prawnych, których postanowienia formułują katalog praw i wolności przysługujący każdej jednostce, bez względu na jej wiek.

W polskim systemie prawnym pojęcie dziecka nie zostało *expressis verbis* wprowadzone, przez co terminologia w tym zakresie jest niejednolita. Na przykład w prawie karnym występuje pojęcie nieletniego, które oznacza osoby m.in. „po ukończeniu lat 13, a nie ukończyły lat 17”⁷. W związku z tym w doktrynie polskiej za synonim dziecka uważać należy pojęcie osoby nieletniej. W przeciwieństwie do przedstawionego przykładu w literaturze nie wyszczególnia się dolnej granicy wieku. Natomiast podkreśla się, że „sprawca, który nie ukończył 17 lat, określany jest jako nieletni”. Dlatego wszystkie osoby poniżej 17. roku życia należy traktować jako osoby nieletnie, co związane jest z ich „niedojrzałością psychiczną i społeczną”⁸. Oprócz tego, zgodnie z treścią Kodeksu cywilnego osobą niepełnoletnią jest ten, kto nie ukończył osiemnastego roku życia. Wyjątek od tej zasady stanowi przypadek, kiedy „przez zawarcie małżeństwa małoletni uzyskuje pełnoletność”⁹. Pomimo to w literaturze prawa cywilnego *expressis verbis*

³ Rzecznik Praw Dziecka Marek Michalak, *Konwencja o Prawach Dziecka*, Warszawa 2012, s. 4–5.

⁴ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2012, s. 356.

⁵ J. Błeszyński, A. Rodkiewicz-Ryżek, *Ochrona praw dziecka w świetle standardów polskich i międzynarodowych*, „Paedagogia Christiana”, 2012, vol. 30, nr. 2, s. 97.

⁶ *Ibidem*, s. 99.

⁷ Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z dnia 26 października 1982 r., art. 1 § 1 (2) oraz § 2 (1).

⁸ T. Dukiet-Nagórska (red.), *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, Warszawa 2010, s. 161

⁹ Kodeks cywilny z dnia 23 kwietnia 1964 r., art. 10.

zwraca się uwagę na to, że „dziecko dopiero od chwili urodzenia aż do pełnoletności pozostaje pod władzą rodziców”¹⁰. Na podstawie tego typu sformułowań można stwierdzić, że w prawie cywilnym za dziecko uważana jest osoba, która nie ukończyła 18. roku życia. Należy również zauważyć, że w prawie cywilnym wyróżnia się osobę małoletnią „przed ukończeniem 13 roku życia” oraz taką, która nie ukończyła jeszcze 18 lat. Podział ten ma ważne znaczenie z punktu widzenia posiadania zdolności do czynności prawnych, który w pierwszym przydziale wiekowym nie występuje, a w drugim ma on charakter ograniczony tzn. niepełny¹¹. Co więcej, polskie prawo pracy w odniesieniu do osób poniżej 18. roku życia posługuje się dwoma pojęciami: dziecka oraz młodocianego. Osoba młodociana na dzień dzisiejszy oznacza osobę, „która ukończyła 16 lat, a nie przekroczyła 18 lat”¹². W tym miejscu zaznaczę, że z dniem 1 września 2018 r. ta dolna granica wieku ulegnie zmianie i będzie wynosić 15 lat¹³. Zwrot ten również występuje w polskim Kodeksie karnym i ma inny przedział wiekowy, tzn. od 17 lat¹⁴ do 21 lat, a nawet w określonych przypadkach ulega modyfikacji, przez co zostaje podwyższony do 24. roku życia¹⁵. W dostępnej literaturze Prawa pracy, tak samo jak w aktualnie obowiązującym Kodeksie pracy, pojęcie dziecka zostało ograniczane do osoby, która nie ukończyła 16. roku życia. Szerzej o tym piszą Teresa Liszcz¹⁶, Zdzisław Kubot, Tadeusz Kuczyński, Zygmunt Masternak czy Herbert Szurgacz¹⁷. Konstytucja RP w art. 65 pkt 3 stanowi, że „stałe zatrudnianie dzieci do lat 16 jest zakazane”¹⁸. Jak można zauważyć, również tutaj pojęcie dziecka w kontekście ich zatrudnienia zostało ograniczone do 16. roku życia i ma z pewnością znaczący wpływ na inne akty prawne czy normatywne w tym zakresie.

W odróżnieniu od Polski w Peru istnieje legalna definicja dziecka. Zgodnie z ustawą numer 27337 *Código de los niños y adolescentes* z 2000 r. dzieckiem jest się od momentu poczęcia oraz jeśli nie ukończyło się dwunastego roku życia. Kim jest więc w Peru osoba, która ma trzynaście albo piętnaście lat? Zgodnie z postanowieniami *Código de los niños y adolescentes* z 2000 r. w obu przypadkach nie jest już ono dzieckiem. W takim przypadku stosuje się termin *adolescente*, który jest odpowiednikiem w języku

¹⁰ T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2012, s. 224.

¹¹ M. Golińska, *Małoletni w prawie cywilnym*, <http://www.infor.pl/prawo/dziecko-i-prawo/nieletni-i-prawo/685742,Małoletni-w-prawie-cywilnym.html> (dostęp: 2.11.2014).

¹² Kodeks pracy z dnia 26 czerwca 1974 r., art. 190 § 1

¹³ Ustawa o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw z dnia 19 marca 2009 r., art. 2, art. 26 pkt 5.

¹⁴ Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r., art. 10 § 1.

¹⁵ *Ibidem*, art. 115 § 10.

¹⁶ Zob. szerzej: T. Liszcz, *Prawo pracy*, Warszawa 2011, s. 442–454.

¹⁷ Zob. szerzej: Z. Kubot [et al.], *Prawo pracy. Zarys wykładu*, wydawnictwo DIFIN, wyd. III, Warszawa 2010, s. 295–296.

¹⁸ L. Garlicki, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej i inne akty prawne*, Warszawa 2012, s. 14.

polskim: nastolatka, młodzieży. Stosuje się go wyłącznie do osób od 12. roku życia oraz jeśli nie ukończyły jeszcze 18 lat. Ustawa ta również wprowadza domniemanie bycia dzieckiem czy nastolatkiem w przypadku, gdy zaistnieją jakiegokolwiek wątpliwości związane z ich wiekiem¹⁹. Zostanie ono szerzej omówione w dalszej części niniejszego opracowania, poświęconej uregulowaniom prawa peruwiańskiego (tego typu domniemanie nie występuje w polskim systemie prawnym).

3. Akty prawa międzynarodowego odnoszące się do pracy dzieci

3.1. Konwencja o prawach dziecka

Zarówno Polska, jak i Peru są stronami międzynarodowej Konwencji o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. W nawiązaniu do tej konwencji A. Przyborowska-Klimczak zwróciła uwagę, że „weszła ona w życie w dniu 2 września 1990 r.” i „stronami Konwencji są 192 państwa (stan na dzień 1 grudnia 2004 r.)”²⁰. W Polsce weszła ona w życie w dniu 7 lipca 1991 r.,²¹ a w Peru 10 października 1990 r.²² Na podstawie dostępnych powszechnie źródeł można stwierdzić, że tekst Konwencji o prawach dziecka został w Peru przyjęty w całości²³, natomiast strona Polska, ratyfikując tę konwencję, wprowadziła zastrzeżenia do artykułu 7 oraz artykułu 38²⁴, które następnie w 2013 roku zostały wycofane²⁵. María Isabel Álvarez Vélez podkreśla, że treść konwencji ma charakter wiążący dla jej stron–państw oraz jednocześnie stanowi ona akt prawa międzynarodowego o doniosłym znaczeniu chroniącym dzieci²⁶. Ponadto w literaturze hiszpańskiej zwraca się uwagę, że wszystkie jej postanowienia są w jednakowym stopniu ważne i żadne z nich nie przeważa nad pozostałymi, tzn. nie ma charakteru nadrzędnego²⁷.

¹⁹ Ustawa nr 27337 z dnia 7 sierpnia 2000 r., Titulo Preliminar, art. I.

²⁰ A. Przyborowska-Klimczak, *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, Lublin 2005, s. 210.

²¹ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, *Konwencje ONZ z zakresu praw człowieka*, http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/prawa_czlowieka/prawa_czlowieka_w_ujeciu_nz/konwencje_onz_1/ (dostęp: 5.11.2014).

²² Ministerio de Relaciones Exteriores, *Archivo Nacional de Tratados: Embajador Juan Miguel Bakula Patino*, https://apps.rree.gov.pe/portal/webtratados.nsf/Ficha_Tratados.xsp?databaseName=VICUS/MREPERU!!portal%5Ctratados.nsf&documentId=F9A26F3F4C584BF305256D0300790D18&action=openDocument (dostęp: 5.11.2014).

²³ Resolución Legislativa numer 25278 z dnia 3 sierpnia 1990 r., http://www.municipalidad.gob.pe/areas/demuna/pdf/Resolucion_Legislativa_25278.pdf (dostęp: 5.11.2014).

²⁴ A. Przyborowska-Klimczak, *op. cit.*, s. 210.

²⁵ Dz. U. z 14 czerwca 2013 r., poz. 677.

²⁶ I. M. Álvarez Vélez, *La protección de los derechos del niño. En el marco de las Naciones Unidas y en el Derecho Constitucional español*, „Universidad Pontificia Comillas”, Madrid 1994, s. 103.

²⁷ D. Bondía García, *La aplicación directa de la Convención de los Derechos del Niño en nuestro entorno*, [w:] Villagrana Alcaide C., Ravetllat Ballesté I. (Coordinadores), *El desarrollo de la Convención sobre los Derechos del Niño en España*, primera edición, Barcelona: Bosch 2006, s. 35.

Część postanowień Konwencji o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 r. bezpośrednio odnosi się do kwestii pracy wykonywanej przez dzieci. W szczególności zobowiązuje ona państwa, które są stronami tej konwencji do ochrony dziecka „przed wyzyskiem ekonomicznym” oraz ochrony dzieci „przed wykonywaniem pracy, która może być niebezpieczna lub też może kolidować z kształceniem dziecka, bądź może być szkodliwa dla zdrowia dziecka lub jego rozwoju fizycznego, umysłowego, duchownego, moralnego lub społecznego”²⁸. Powyższa treść konwencji pozostawia państwom dużą swobodę w podjęciu działań na wielu płaszczyznach (np.: legislacyjnej, polityki socjalnej, administracji publicznej), których zasadniczy cel sprowadza się do tego, aby w jak najwyższym stopniu zapewnić dzieciom ochronę przed wyzyskiem ze strony np. lokalnych przedsiębiorców, czy dużych korporacji; czerpiących z ich pracy większe zyski oraz korzyści finansowe. Jordi Bonet Pérez zwraca uwagę, że treść tego postanowienia umożliwia określenie czy scharakteryzowane pewnych prac zarobkowych, które mogą być uważane w odniesieniu do dziecka za wyzysk (*explotación laboral*), tzn. pozwala ono na odróżnienie ich od pozostałych, dozwolonych form zatrudnienia. Podkreśla on również, że z drugiej strony nie każda praca wykonywana przez dziecko musi być równoznaczna z ich wyzyskiem (*una forma de explotación infantil*)²⁹. Konwencja o prawach dziecka nakłada na państwa, strony tej konwencji, obowiązek unormowania następujących kwestii: dopuszczalny wiek do podjęcia pracy zarobkowej, dopuszczalny wymiar czasowy pracy, warunki zatrudnienia oraz „kary oraz inne sankcje”, które by wpływały na przestrzeganie treści artykułu 32 Konwencji o prawach dziecka (tzn. tego, co w tym akapicie zostało przedstawione)³⁰.

Kolejne postanowienia konwencji zobowiązują państwa, strony tej konwencji, do ochrony dzieci przed wykorzystywaniem ich m.in.:

- do produkcji „środków narkotycznych i substancji psychotropowych [...] i handlu nimi”;
- „w pornograficznych przedstawieniach i materiałach”;
- w „prostyucji lub innych nielegalnych praktyk seksualnych”³¹.

Natomiast art. 36 Konwencji o prawach dziecka z 20 listopada 1989 r. w ogólnikowym sformułowaniu zwraca uwagę na taką wartość jak „dobro dziecka” oraz nakazuje

²⁸ Rzecznik Praw Dziecka, *Konwencja o Prawach Dziecka*, Warszawa 2012, art. 32, s. 19.

²⁹ J. Bonet Pérez, *Explotación laboral infantil*, [w:] Aldecoa Luzárraga F., Forner Delaygua J. (Dirs.), *La protección de los niños en el derecho internacional y en las relaciones internacionales: Jornadas en conmemoración del 50 aniversario de la Declaración Universal de los Derechos del Niño y del 20 aniversario del Convenio de Nueva York sobre los Derechos del Niño*, „Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales”, Madrid 2010, s. 217.

³⁰ *Ibidem*, art. 32, s. 19.

³¹ *Ibidem*, art. 33–34, s. 19–20

każde dziecko chronić „przed wszelkimi innymi formami wyzysku”, które „w jakimkolwiek aspekcie” naruszałyby tę wartość³².

3.2. Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych

W odniesieniu do Polski Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych z 16 grudnia 1966 r. wszedł w życie w dniu 18 czerwca 1977 r.³³, a w stosunku do Peru w dniu 28 lipca 1978 r.³⁴ Na szczególną uwagę zasługują postanowienia artykułu 10 pkt 3, których adresatami są dzieci oraz młodzież. Zgodnie z jego treścią „należy chronić dzieci i młodzież przed wyzyskiem ekonomicznym i społecznym”, a ponadto w dalszej jego części opisuje się bardzo ogólnikowo te prace, w których zatrudnienie dzieci oraz młodzieży powinno być przez strony konwencji niedopuszczalne, tzn. „ustawowo karalne”. Chodzi tutaj o taką pracę, która może szkodzić ich „moralności”, „zdrowiu”, być „niebezpieczną dla życia” czy „przeszkadzać w ich normalnym rozwoju”. W końcowej części punktu trzeciego zwrócono uwagę na „granicę wieku”, którą państwa–strony powinny ustanowić, aby chronić dzieci oraz młodzież, a tym samym stworzyć przejrzyste ramy wiekowe do podjęcia pierwszej pracy zarobkowej. Równocześnie na podstawie dalszej jego treści wszelkie przypadki zatrudnienia dzieci i młodzieży poniżej wspomnianej „graniczy wieku” powinny „być ustawowo zakazane” oraz „karalne” przez państwa–strony. Z treści artykułu 10 paktu praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych nie wynika, ile powinna wynosić dolna granica wieku dopuszczająca podjęcie pracy zarobkowej, z którą z drugiej strony związany jest zakaz zatrudniania kogokolwiek poniżej jej³⁵. Pozostawiono państwom–stronom tego paktu możliwość samodecydowania o kierunku prowadzonej przez siebie polityki ochronnej w stosunku do dzieci i młodzieży, a tym bardziej na dopuszczenie pewnych odstępstw prawnych czy wyjątków w tym zakresie.

3.3. Konwencje Międzynarodowej Organizacji Pracy

Niewątpliwie do aktów prawnych, które w swojej treści odnoszą się do zatrudnienia dzieci, należy zaliczyć następujące konwencje Międzynarodowej Organizacji Pracy:

³² *Ibidem*, art. 36, s. 20.

³³ Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, *Konwencje ONZ z zakresu praw człowieka*, http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/prawa_czlowieka/prawa_czlowieka_w_ujeciu_nz/konwencje_onz_1/ (dostęp: 24.02.2015).

³⁴ Ministerio de Relaciones Exteriores, *Pacto Internacional de Derecho Económicos, Sociales y Culturales*, https://apps.rree.gob.pe/portal/webtratados.nsf/Tratados_Multilateral.xsp?action=openDocument&documentId=22DA (dostęp: 24.02.2015).

³⁵ Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych z 16 grudnia 1966 r., art. 10.

nr 77, nr 78, nr 79, nr 90³⁶, nr 124, nr 138, nr 182³⁷. Na potrzeby niniejszej pracy skupię się wyłącznie na dwóch konwencjach: nr 138 oraz nr 182. Jordi Bonet Pérez w swojej pracy naukowej, dotyczącej „wyzysku prawniczego dzieci” (*explotación laboral infantil*) również zwraca uwagę na obydwie te konwencje, którym poświęca osobny i przedostatni punkt³⁸. Na marginesie wspomnę, że w skład Międzynarodowej Organizacji Pracy wchodzi 185 krajów członkowskich³⁹, wśród których od 28 czerwca 1919 r. należą Polska i Peru⁴⁰.

Konwencja nr 138 Międzynarodowej Organizacji Pracy została przyjęta w Genewie w dniu 26 czerwca 1973 r. i dotyczy „najniższego wieku dopuszczenia do zatrudnienia”⁴¹. Polska złożyła dokument ratyfikacyjny do tej konwencji Dyrektorowi Generalnemu Międzynarodowego Biura Pracy w dniu 22 marca 1978 r.⁴², a Peru w dniu 13 listopada 2002 r.⁴³ Zgodnie z postanowieniami tej konwencji wchodzi ona w życie „dla każdego Członka po upływie 12 miesięcy od daty zarejestrowania jego ratyfikacji”⁴⁴. Na podstawie art. 2 pkt 1 oraz pkt 3 konwencji w Polsce ten wiek wynosi 15 lat⁴⁵, a w Peru zgodnie z art. 2 pkt 4 konwencji: 14 lat⁴⁶. W tym ostatnim przypadku wiek 14 lat jest pewnym odstępstwem, dopuszczalnym na podstawie konwencji pod pewnymi warunkami⁴⁷. Z drugiej jednak strony konwencja ta w art. 8 dopuszcza możliwość zatrudniania dzieci poniżej czternastego czy piętnastego roku życia w „działalności artystycznej” na podstawie specjalnego zezwolenia, które w tym przypadku znosiłoby ogólny zakaz na zasadzie *lex specialis derogat legi generali*⁴⁸. Natomiast konwencja nr 182 z dnia 17 czerwca 1999 r. dotyczy „zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci”. Pojęcie „najgorszej formy pracy dzieci” zostało w art. 3 konwencji zdefiniowane

³⁶ J. Bleszyński, A. Rodkiewicz-Ryżek, *op. cit.*, s. 102–103.

³⁷ Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, http://www.mpips.gov.pl/gfx/mpips/userfiles/File/Departament%20Dialogu/konwencje_mop_30.04.08.pdf (dostęp: 9.03.2015).

³⁸ Por. J. Bonet Pérez, *op. cit.*, s. 229–237.

³⁹ Międzynarodowa Organizacja Pracy, http://www.mop.pl/html/index1.html#info_o_mop/kraje_czlonkowskie.html (dostęp: 8.03.2015).

⁴⁰ Organización Internacional del Trabajo, <http://www.ilo.org/dyn/normlex/es/f?p=NORMLEXPUB:11003:0::NO:::> (dostęp: 9.03.2015).

⁴¹ Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Konwencja nr 138, s. 1, http://www.mpips.gov.pl/gfx/mpips/userfiles/File/Departament%20Rynku%20Pracy/MOP/konw_138.doc (dostęp: 11.03.2015).

⁴² Organización Internacional del Trabajo, http://www.ilo.org/dyn/normlex/es/f?p=NORMLEXPUB:11200:0::NO::P11200_COUNTRY_ID:102809 (dostęp: 11.03.2015).

⁴³ Organización Internacional del Trabajo, http://www.ilo.org/dyn/normlex/es/f?p=1000:11200:0::NO:11200:P11200_COUNTRY_ID:102805 (dostęp: 11.03.2015).

⁴⁴ Konwencja nr 138 Międzynarodowej Organizacji Pracy z dnia 26 czerwca 1973 r., art. 12 pkt 3.

⁴⁵ Organización Internacional del Trabajo, http://www.ilo.org/dyn/normlex/es/f?p=NORMLEXPUB:11200:0::NO::P11200_COUNTRY_ID:102809 (dostęp: 11.03.2015).

⁴⁶ Organización Internacional del Trabajo, http://www.ilo.org/dyn/normlex/es/f?p=1000:11200:0::NO:11200:P11200_COUNTRY_ID:102805 (dostęp: 11.03.2015).

⁴⁷ Konwencja nr 138 Międzynarodowej Organizacji Pracy z dnia 26 czerwca 1973 r., art. 2 pkt. 1–5.

⁴⁸ *Ibidem*, art. 8.

i obejmuje ono m.in.: „niewolnictwo za długi i pańszczyzna”, „angażowanie [...] dziecka do prostytucji, produkcji pornografii lub przedstawień pornograficznych”, „angażowanie [...] dziecka do nielegalnych działalności, w szczególności do produkcji i handlu narkotyków”⁴⁹. Zgodnie z postanowieniami tej konwencji każde z państw–stron zobowiązuje się do tego, że zakaże „najgorszych form pracy dzieci” oraz będzie się starało wyeliminować je ze swojego terytorium⁵⁰. Polska złożyła dokument ratyfikacyjny do tej konwencji w dniu 9 sierpnia 2002 r.⁵¹, a Peru w dniu 10 stycznia 2002 r.⁵² i do tej pory obowiązuje ona w obutych państwach na identycznych zasadach, tak jak w przypadku poprzedniej konwencji, tzn. „wejdzie w życie dla każdego Członka po upływie 12 miesięcy od daty zarejestrowania jego ratyfikacji”⁵³. Uważam, że konwencje te tworzą pewne standardy prawne, które w odniesieniu do dzieci są niezbędne i powinny być przestrzegane w każdym państwie na świecie. Dlatego ustanowienie „minimalnego wieku”, które jest niezbędne do podjęcia pracy oraz zakazanie pewnych form zatrudnienia jest koniecznością i ma na celu ochronę dziecka. Na potrzeby konwencji nr 182 ochrona ta jest jeszcze bardziej szersza i rozciąga się ona na każdą osobę, która nie ukończyłaby 18. roku życia. W tym przypadku nie wprowadzono tutaj żadnych odstępstw, które by mogły tę granicę wiekową obniżyć czy ujemnie zmodyfikować⁵⁴.

4. Uregulowania krajowe dotyczące zatrudnienia dzieci

4.1. Polska

W Polsce na podstawie Kodeksu pracy istnieje możliwość zatrudnienia dzieci poniżej 16. roku życia, ale nie oznacza to, że mogą one wykonywać jakąkolwiek pracę. Po pierwsze w tym miejscu trzeba zaznaczyć, że tylko ściśle określone podmioty, które prowadzą „działalność kulturalną, artystyczną, sportową lub reklamową” mają możliwość zatrudnienia dzieci⁵⁵. Ponadto praca nie może powodować zagrożenia „dla życia, zdrowia i rozwoju psychofizycznego”, ani zagrażać „wypełnianiu obowiązku szkolnego przez dziecko”⁵⁶. Samo spełnienie powyższych warunków przez zainteresowany podmiot nie jest wystarczające do tego, aby móc zatrudnić dziecko w Polsce. Zgodnie z postanowieniami Kodeksu pracy dodatkowo wymaga się „zgody przedstawiciela ustawowego lub

⁴⁹ Konwencja nr 182 Międzynarodowej Organizacji Pracy z dnia 17 czerwca 1999 r., art. 3.

⁵⁰ *Ibidem*, art. 1.

⁵¹ Organización Internacional del Trabajo, http://www.ilo.org/dyn/normlex/es/f?p=NORMLEXPUB:1120:0:0::NO::P11200_COUNTRY_ID:102809 (dostęp: 11.03.2015).

⁵² Organización Internacional del Trabajo, http://www.ilo.org/dyn/normlex/es/f?p=1000:11200:0:0::NO:11200:P11200_COUNTRY_ID:102805 (dostęp: 11.03.2015).

⁵³ Konwencja nr 182 Międzynarodowej Organizacji Pracy z dnia 17 czerwca 1999 r., art. 10 pkt 3.

⁵⁴ *Ibidem*, art. 2.

⁵⁵ Kodeks Pracy, art. 304⁵ § 1.

⁵⁶ *Ibidem*, art. 304⁵ § 3.

opiekuna tego dziecka” oraz zezwolenia od inspektora pracy, które w tym przypadku jest niezbędne do tego, aby dziecko mogło wykonywać pracę zarobkową⁵⁷. Inspektor pracy może, ale nie musi wydawać zezwolenia na pracę dziecka. Jest on obowiązany odmówić wydania zezwolenia, a nawet je cofnąć, jeżeli w trakcie wykonywania pracy wystąpiłaby którakolwiek z powyższych przesłanek negatywnych⁵⁸. Również „na wniosek przedstawiciela ustawowego lub opiekuna dziecka” inspektor pracy jest obowiązany cofnąć wydane wcześniej zezwolenie⁵⁹. Uważam, że w tym przypadku wystarczy sam przejaw woli np. rodzica, który nie wymaga szczegółowego umotywowania. Zgodnie z postanowieniami Kodeksu pracy każdy podmiot, który byłby w Polsce zainteresowany zatrudnić dziecko poniżej 16. roku życia, musi uprzednio złożyć do właściwego inspektora pracy odpowiedni wniosek o wydanie na to zezwolenia⁶⁰. Kodeks ten w swoich postanowieniach wymienia enumeratywnie dokumenty, które powinny być razem z tym wnioskiem złożone⁶¹ oraz punkt po punkcie, co powinno zezwolenie to zawierać, np. „dopuszczalny dobowy wymiar czasu pracy”⁶².

Biorąc pod uwagę zmiany, jakie nastąpią, należy w tym miejscu przypomnieć, że z dniem 1 września 2018 r. w polskim Kodeksie pracy nastąpi obniżenie granicy wieku, poniżej której „zabronione jest zatrudnianie osoby”. W związku z tym będzie ona wynosić 15 lat, a nie 16, tak jak jest to obecnie⁶³. Na zastanowienie zasługuje fakt, że artykuły 190 i 191 Kodeksu pracy ulegną odpowiedniej modyfikacji, natomiast treść artykułu 304⁵ pozostanie bez zmian. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na różnice terminologiczną, jaka wystąpi w 2018 r., gdyż zgodnie z artykułem 190 Kodeksu pracy osoba, która dopiero co ukończyła 15. rok życia, będzie uważana za osobę młodocianą. Z drugiej strony na podstawie artykułu 304⁵ Kodeksu pracy osoba ta będzie jeszcze dzieckiem.

4.2. Peru

Jak zaznaczono wcześniej, w odróżnieniu od Polski w Peru istnieje legalna definicja dziecka i jest się nim od momentu poczęcia oraz jeśli się nie ukończyło 12. roku życia. Ponadto w peruwiańskim systemie prawnym istnieje domniemanie bycia dzieckiem czy nastolatkiem/młodzieżą [termin: *adolescente*], które przysługuje danej osobie jeśli istnieją wątpliwości co do jej wieku. Domniemanie to tak długo będzie obowiązywać, dopóki

⁵⁷ *Ibidem*, art. 304⁵ § 1.

⁵⁸ *Ibidem*, art. 304⁵ § 3 i § 7.

⁵⁹ *Ibidem*, art. 304⁵ § 6.

⁶⁰ *Ibidem*, art. 304⁵ § 2.

⁶¹ *Ibidem*, art. 304⁵ § 4.

⁶² *Ibidem*, art. 304⁵ § 5.

⁶³ Ustawa o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw z dnia 19 marca 2009 r., art. 2, art. 26 pkt 5.

inny wiek nie zostanie udowodniony tej osobie⁶⁴. Ponieważ na podstawie peruwiańskiej ustawy numer 27337 *Código de los niños y adolescentes* z 2000 r. dzieckiem jest osoba, która nie ukończyła 12. roku życia, to w mojej pracy skupię się na możliwości zatrudnienia dzieci od momentu ich urodzenia, aż do dwunastu lat. Peruwiańską ustawę *Código de los niños y adolescentes* można przetłumaczyć na język polski w sposób następujący: kodeks dzieci i młodzieży. W polskim systemie prawnym tego typu kodeksu nie ma.

Javier Neves Mujica zwraca uwagę, że w Peru zgodnie z prawem międzynarodowym (chodzi tutaj o art. 8 konwencji nr 138 Międzynarodowej Organizacji Pracy) oraz prawem krajowym, dozwolona jest praca dzieci od momentu ich narodzin⁶⁵. Zgodnie z postanowieniami art. 33 ustawy numer 28131 *Ley del artista interprete y ejecutante* z 2003 r. istnieje możliwość zatrudnienia osób niepełnoletnich w Peru, w tym dzieci poniżej 12. roku życia na podstawie umowy artystycznej⁶⁶. Na marginesie dodam, że w Peru pełnoletniość uzyskuje się w wieku 18 lat, co wynika z treści postanowień Konstytucji z 1993 r.⁶⁷, Kodeksu cywilnego⁶⁸ oraz *Código de los niños y adolescentes*⁶⁹. Wspomniana wcześniej umowa artystyczna odnosić się może zarówno do osób dorosłych, jak i dzieci i młodzieży. Została uregulowana w ustawie *Ley del artista interprete y ejecutante* z 2003 r.⁷⁰ oraz w rozporządzeniu do niej *Reglamento de la ley N° 28131, del artista, interprete y ejecutante* z 2004 r.⁷¹. Ustawa ta, jak nazwa wskazuje, dzieli artystów na dwie grupy. Do pierwszej, czyli do *artista interprete* należą np. „aktorzy, tancerze, śpiewacy, mimy”, a do drugiej m.in. „gitarzyści, cyrkowcy, torreadorzy” – *artista ejecutante*⁷². Natomiast podmiotem zatrudniającym w rozumieniu tej ustawy jest „każda osoba fizyczna i prawna”, która zawiera umowę o pracę z któryś z powyższych artystów, tzn. z *artista interprete* albo *artista ejecutante*. Ponadto umowa ta musi dotyczyć działalności artystycznej, a takie kwestie jak narodowość, miejsce zamieszkania pracodawcy czy jego siedziba nie mają żadnego znaczenia w kontekście zdefiniowania podmiotu zatrudniającego⁷³. Nawiązując do umowy artystycznej, gdzie osobą zatrudnioną jest dziecko, to musi być ona zgodna z treścią art. 33 pkt 2 *Ley del artista interprete y ejecutante* z 2003 r., a wykonywana przez nie praca nie może naruszać

⁶⁴ Ustawa nr 27337 z dnia 7 sierpnia 2000 r., „Titulo Preliminar”, art. 1.

⁶⁵ J. Neves Mujica, *El trabajo infantil en el ordenamiento internacional y peruano*, http://www.trabajo.gob.pe/boletin/documentos/boletin_28/doc_boletin_28_01.pdf (dostęp: 15.03.2015), s. 10.

⁶⁶ *Ley del artista interprete y ejecutante* z 2003 r., art. 33.

⁶⁷ Konstytucja Peru z 1993 r., art. 30.

⁶⁸ Kodeks cywilny z 1984 r., art. 461 pkt 3.

⁶⁹ Ustawa nr 27337 z dnia 7 sierpnia 2000 r., „Libro Tercero”, art. 77 b) w związku z art. I, „Titulo Preliminar”.

⁷⁰ *Ley del artista interprete y ejecutante* z 2003 r., art. 2, art. 40.

⁷¹ *Reglamento de la ley N° 28131, del artista, interprete y ejecutante* z 2004 r., art. 19, art. 21.

⁷² *Ley del artista interprete y ejecutante* z 2003 r., „Glosario”, pkt 1–2.

⁷³ *Ibidem*, art. 5 pkt 1.

art. 21 *Reglamento de la ley N° 28131, del artista, interprete y ejecutante* z 2004 r. Na podstawie pierwszego aktu prawnego umowa o pracę z dzieckiem powinna „zabezpieczać i gwarantować właściwe warunki psychologiczne, fizyczne, moralne”, w których wykonuje ono działalność artystyczną. Ponadto umowa ta powinna chronić dziecko, zapewniając mu „stabilność i bezpieczeństwo emocjonalne, uczuciowe” oraz możliwość wypełnienia obowiązku szkolnego. Ustawa ta dodatkowo zobowiązuje rodziców dziecka pod groźbą odpowiedzialności oraz ich przedstawicieli ustawowych do tego, aby czuwali nad przestrzeganiem wspomnianych postanowień art. 33⁷⁴. Postanowienia te są nierozłącznie związane z umową artystyczną dla osób poniżej osiemnastego roku życia. Treść artykułu 21 w drugim akcie prawnym odnosi się do pracy faktycznie wykonywanej przez osoby niepełnoletnie, w tym dzieci. Zgodnie z jego treścią praca dzieci (również dotyczy to młodzieży, nastolatków poniżej 18. roku życia) jest zabroniona, jeśli działalność artystyczna narusza ich zdrowie, prawidłowy rozwój, obowiązki edukacyjne oraz „moralność i dobre zwyczaje” [w języku hiszpańskim: *costumbres* może również oznaczać „obyczaje”]. W odróżnieniu od art. 33 *Ley del artista interprete y ejecutante* z 2003 r. w tym przypadku, to odpowiednie peruwiańskie służby zostały upoważnione do skontrolowania rzeczywistych warunków pracy dzieci z postanowieniami art. 21 tego rozporządzenia oraz do podjęcia właściwej decyzji np. zabraniającej⁷⁵. Na podstawie ustawy numer 28806 *Ley General de Inspección del Trabajo* z 2006 r. została upoważniona do tego peruwiańska Inspekcja Pracy⁷⁶.

Peruwiański Rzecznik Praw Obywatelskich w 2014 r. w odniesieniu do uregulowań prawnych dotyczących pracy dzieci na podstawie umowy artystycznej stwierdził, że należy w tej materii szczegółowo unormować następujące kwestie: „czas pracy, wynagrodzenie, prawa i obowiązki stron”. Ponadto przedstawił występującą lukę prawną w ustawie *Ley General de Inspección del Trabajo* z 2006 r. i w rozporządzeniu wykonawczym do niej, która uniemożliwia objęcia ich postanowieniami dzieci samozatrudnionych w branży artystycznej⁷⁷. Po przeanalizowaniu peruwiańskich regulacji prawnych w zakresie zatrudnienia dzieci na podstawie umowy artystycznej również dostrzegłem potrzebę dokładnego unormowania powyższych kwestii, które są bardzo istotne przy zatrudnieniu jakiegokolwiek osoby, a w szczególności dzieci. Na marginesie dodam, że w Peru do zatrudnienia osoby poniżej 18. roku życia na podstawie umowy artystycznej w pierwszej kolejności zastosowanie będą miały regulacje zawarte w *Código de los niños y adolescentes*, a uzupełniająco *Ley del artista interprete y ejecutante*.

⁷⁴ *Ibidem*, art. 33 pkt 2.

⁷⁵ *Reglamento de la ley N° 28131 del artista, interprete y ejecutante* z 2004 r., art. 21.

⁷⁶ Ustawa nr 28806 z 2006 r., art. 3 pkt 1 e), art. 3 pkt 1 e.1).

⁷⁷ *Informe Defensorial N° 166* z 2014 r., „El trabajo infantil y los derechos fundamentales de los niños, niñas y adolescentes en el Perú”, s. 41–42

W przypadku wystąpienia kolizji postanowień tych ustaw zastosowanie będą miały te, które kierując się zasadą dobra dziecka, będą najbardziej korzystne⁷⁸.

5. Uwagi końcowe

Zarówno Peru, jak i Polska są państwami, które pod pewnymi warunkami dopuszczają pracę zarobkową dzieci. Na szczególną uwagę zasługuje kilka następujących spostrzeżeń. Po pierwsze, oba te państwa ratyfikowały i są stronami tych samych konwencji, m.in. konwencji nr 138 i nr 182 Międzynarodowej Organizacji Pracy oraz Konwencji o prawach dziecka. Po drugie: ogólny wiek, który pozwala rozpocząć pracę zarobkową, jest w Polsce wyższy niż w Peru. Po trzecie: polskie unormowania, które dotyczą zatrudnienia dzieci, są bardziej kompleksowe niż peruwiańskie. Aktualnie obowiązujące w Peru akty prawne wymagają zmian oraz dokładniejszego uregulowania pracy zarobkowej dzieci. Po czwarte, w obu tych państwach dozwolona jest praca artystyczna dzieci. Przy czym należy zauważyć, że w Polsce katalog podmiotów uprawnionych do zatrudnienia dzieci jest *expressis verbis* dokładnie określony, a w Peru ma on charakter otwarty. Po piąte, w Polsce dzieci mogą również pracować poza działalnością artystyczną, np. w sporcie czy reklamie. W Peru natomiast zalegalizowana została praca artystyczna dzieci. Na koniec uważam, że dzieciństwo jest bardzo ważnym etapem w rozwoju każdego człowieka i dlatego praca, którą ono ma wykonywać, powinna mu sprawiać radość. Dlatego też wola oraz chęci samego dziecka powinny być tymi, które kierują decyzją rodziców czy ich przedstawicielami ustawowymi. Natomiast nie powinno się dopuścić do sytuacji odwrotnej, gdzie to rodzic zmusza swoje dziecko do pracy wbrew jego woli, powodując tym samym u niego traumatyczne przeżycia oraz negatywne doświadczenia.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Uniwersytet
Wrocławski

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt „Rozwój potencjału i oferty edukacyjnej Uniwersytetu Wrocławskiego szansą
zwiększenia konkurencyjności Uczelni”
współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

⁷⁸ *Ley del artista interprete y ejecutante* z 2003 r., „Disposiciones complementarias, transitorias y finales” - segunda.